

*Білецька І.О., д. пед. н., професор
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКИХ ЕВФЕМІЗМІВ

Проблеми евфемії неодноразово піднімалися як у вітчизняній, так і в зарубіжній лінгвістичній літературі. Проте, якщо раніше основна увага була сфокусована на системних характеристиках евфемізмів, то останнім часом акценти змістилися в бік прагматичної спрямованості, специфіки функціонування в різних типах дискурсу та лексикографічних особливостей.

Евфемія продовжує викликати зацікавленість багатьох сучасних дослідників, якими були проаналізовані та описані різноманітні аспекти цього лінгвістичного явища. Серед них можна виділити І. Алексєєву, Н. Босчаєву, С. Відлак, А. Кацева, В. Кравченко, Б. Ларіна, Дж. Лоуренса, В. Ноубла, К. Хема та ін.

Варто зазначити, що особливої актуальності та значущості набуває звернення до проблем укладання словників англійських евфемізмів, що викликає значні труднощі. Це, зокрема, пов'язано з нестійкістю і рухливістю таких одиниць у комунікативному просторі. Не встигнувши перекочувати з різних текстів у словники, велика кількість евфемізмів так і зберігає статус оказіональних елементів. Інші лексеми, хоча й стають частиною лексикографічних джерел, швидко стають застарілими, поступаючись місцем новим. Лексикографія часто не встигає реєструвати нові евфемізми, вносити відповідні зміни при маркуванні вокабул та ін.

Крім того, можна виділити й інші причини недосконалості такого типу словників. Йдеться про критерії відбору лексики. Огляд найбільш відомих словників англомовних евфемізмів показує, що в них потрапляють лексеми, які взагалі за жодних обставин не можуть вважатися евфемізмами. Таке розширення словника за рахунок «сторонніх» елементів ми вважаємо наслідком відсутності жорстких критеріїв відбору, вироблення яких, на нашу думку, залишається на сьогоднішній день одним із найбільш актуальних питань лексикографії.

Розглянемо докладніше критерії, якими керувалися укладачі словників, і чому в результаті ці видання набули настільки дифузного характеру. Так, автор відомого Оксфордського словника евфемізмів Б. Холдер у своєму визначенні евфемізмів (Euphemism means the use of a mild or vague, or periphrastic expression as a substitute for blunt precision or disagreeable use) [3] структурні особливості (periphrastic) подає поряд із власне семантичними характеристиками (vague).

Очевидно, нечіткість позначених тут критеріїв і призводить до непомірного розширення: не менше 30 % слів і виразів, включених у вказаний словник евфемізмів, не є такими, оскільки не відповідають навіть тому розпливчастому визначенню, яке дає сам Б. Холдер.

Зокрема, в цьому словнику можна знайти немало вокабул – прямих номінантів різних об'єктів, явищ, процесів, які мають нейтральний стилістичний статус і не обтяжені жодними додатковими змістами. Наприклад, до таких сумнівних евфемізмів належать слова *racist* і *racism*. Визначення, наведені в словнику, не дають зрозуміти причини їх включення в евфемістичний ряд: *racism – intolerance towards or ill-treatment of those of a different race or nationality* [2, с. 317]; *racist – an intolerable bigot in matters of race and nationality* [2, с. 317]. З дефініцій зрозуміло, що негативні семанти в значенні цих слів представлені експліцитно і обидві вокабули є прямими номінантами вказаних денотатів. Жодного пом'якшення з точки зору політкоректності сем не спостерігається.

Прямим номінантом є і лексема *radical* у значенні «*accepting or advocating extreme political policies*» [2, с. 317]. Трактуючи цю лексичну одиницю, автор словника сам мимоволі виводить її з розряду евфемістичних елементів, оскільки до неї не застосовна жодна з характеристик евфемізма, що наводяться ним. Слово *radical* не може бути кваліфіковане ні як *vague*, ні як *mild*, ні як *periphrastic*.

У цьому ж Оксфордському словнику евфемізмів можна знайти й багато слів, які належать до явних вульгаризмів, про що свідчать і відповідні стилістичні помітки, що наводяться в інших, не менш авторитетних, словниках (БАРС, словники серії Longman, словники Хорнбі та ін.). На наш погляд, в

Оксфордський словник евфемізмів абсолютно необґрунтовано включена така лексема, як *broad* – синонім слова *prostitute*. Сам Б. Холдер, виправдовуючи своє рішення внести цю лексичну одиницю до словника, аргументує, що гострота її негативного тону з часом стала менш різкою: «The implication of promiscuity is less common in modern usage» [2, с. 106].

Протилежної думки дотримуються автори інших лексикографічних видань. Так, словник Longman Exams [4], який можна вважати одним із надійних джерел інформації про прагматичний потенціал різних лексем і лексикалізованих поєднань, дає абсолютно чітку стилістичну кваліфікацію аналізованого слова, знімаючи сумніви щодо його статусу: *broad* «[C] AmE spoken not polite – an offensive word for a woman» [2, с. 175]. Як бачимо, слово *broad* є безумовним вульгаризмом, тобто може належати лише до дисфемізмів.

На жаль, така ж відсутність жорстких критеріїв відбору лексики спостерігається і в авторів іншого словника евфемізмів «A Dictionary of Euphemisms» Ю. Німана і К. Сильвера [5]. Його укладачі трактують евфемію наступним чином: «Euphemizing is generally defined as substituting an inoffensive or pleasant term for a more explicit, offensive one, thereby veneering the truth by using kind words» [5, с. 1]. Проте багато слів у цьому словнику не відповідають критерію *pleasant* та *kind*. Навпаки, сюди потрапили лексеми, які можуть бути кваліфіковані як *unpleasant* та *unkind*. Наприклад, безперечними вульгаризмами є ті лексеми, що раптом перетворилися на евфемізми *boobs* (breasts); *fanny* (female genitals); *the trots* (diarrhea); *to booze* (to drink alcohol) та ін. До того ж багато й інших слів з цього словника, фактично, є дисфемізмами (більше 40 % всіх базових одиниць), підтвердження чого можна знайти в інших, не менш авторитетних, джерелах. Деякі з цих лексем марковані в них не просто як взагалі табуйовані словникові одиниці.

Наприклад, у словнику Longman Exams лексема *fanny* трактується як «fanny2 BrE taboo informal a very offensive word for a woman's outer sex organs. Do not use this word» [4, с. 540]. Головним аргументом на користь її включення в словник евфемізмів Німан і Сильвер вважають історичний критерій, але сьогодні, як ми могли переконатися, це слово взагалі вважається табу. Очевидно, таке

включення було б виправдане, якби автори представили давно застарілі історичні евфемізми окремим списком, але вони ввели їх в один ряд із сучасними евфемізмами, що може призвести до помилок при підборі слів для конкретної комунікативної ситуації.

У словнику евфемізмів Х. Роусона евфемізми визначаються як «mild, agreeable, or roundabout words used in place of coarse, painful, or offensive ones» [6, с. 1]. Але і цей словник насправді наповнений дисфемізмами. Зокрема, в нього потрапило слово *crap*, яке має статус загальноновизнаного вульгаризму. У своєму коментарі автор визнає, що слово *crap* є досить грубим, але він вважає за можливе віднести його до евфемізмів лише на тій підставі, що воно є м'якшим, ніж слово *shit*: «crap» is to «shit» as «screw» is to «fuck» – a newer term, considered coarse but not as coarse as its synonym and so something of a euphemism for it» [6, с. 65].

На нашу думку, віднесення слова *crap* до евфемізмів на підставі його відносної м'якості в порівнянні з елементом з тієї ж стилістично зниженої зони не представляється досить переконливим. Як би м'яко не виглядала одна лексема на тлі іншої, її можливості функціонувати як евфемізм досить обмежені, якщо сама по собі вона має ознаки елемента зниженої стилістичної зони. Якщо ж слідувати логіці Роусона, то всі слова, за винятком табуйованих (*shit, fuck* і деяких інших), можуть вважатися потенційними евфемізмами, оскільки по відношенню до цих табу вони завжди будуть «м'якіші».

Таким чином, аналіз найбільш відомих словників англомовних евфемізмів показав, що чітких критеріїв для відбору і включення лексичного матеріалу в подібні лексикографічні джерела немає, а це веде до невиправданого розширення словника за рахунок: 1) нейтральних лексем, які насправді служать первинними номінантами об'єктів, процесів і явищ; 2) лексем, які колись були евфемізмами, але давно втратили евфемістичний статус; 3) вульгаризмів, які звучать м'якше, ніж інші грубі слова з тієї ж стилістично зниженої зони, але мають обмежену сферу вживання в комунікативному просторі. На наш погляд, основним критерієм відбору лексем і лексикалізованих поєднань для словників евфемізмів має бути наявність наступних ознак: 1) вторинність номінації;

2) імпліцитний характер представлення небажаних з точки зору етики і політкоректності сем, які експліцитно виражені в домінанті відповідного синонімічного ряду; 3) позитивний аксіологічний потенціал; 4) наявність конотації якісного пом'якшення негативних ознак і/ або інтенсифікації позитивних, а також кількісного зменшення негативних властивостей і/ або кількісного приросту позитивних. З точки зору прагматики, критерієм правильного відбору евфемізмів є їх стабільне функціонування в комунікативному просторі як мітігаторів, що знімають конфліктогенну ситуацію [1]. Словникова одиниця, яка відповідає цим параметрам, може розглядатися як потенційний евфемізм, але при цьому обов'язковим є дотримання ще однієї умови: прийняття до уваги історичного чинника.

Більш глибоке вивчення критеріїв відбору евфемізмів і особливостей їх практичного вживання в лексикографічних працях є важливим напрямком у вивченні евфемії. Воно дозволить точніше визначити номенклатуру евфемізмів, виявити їх кореляції з іншими лексичними одиницями в системному плані, а також визначити особливості їх функціонування в сучасному комунікативному просторі.

Література

1. Евфемістична лексика англійської мови як відображення цінностей англословних культур [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.phil4.gfh/delist?5hj.com/>
2. A Dictionary of Euphemisms : How not to say what you mean / В. Holder. – Oxford University Press, 2008. – 412 p.
3. Holder R. W. Oxford Dictionary of Euphemisms / R. W. Holder. – Oxford University Press, 2003. – 501 p.
4. Longman Exams Dictionary. – Harlow : Pearson Education Limited, 2006. – 1832 p.
5. Neaman J., Silver C. A Dictionary of Euphemisms / J. Neaman, C. Silver. – L. : Unwin Paperbacks, 1984. – 320 p.
6. Rawson H. A Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk / H. Rawson. – London and Sydney : Macdonald and Co., 1983. – 312 p.